

Työn naisistuminen kognitiivisessa kapitalismissa

Cristina Morini

Teksti on suomennettu *Feminist review* -lehden numerossa 87/2007 julkaistusta englanninkielisestä versiosta ja tarkistettu *Posse*-lehdessä julkaistun italiankielisen version avulla.

Suomentanut Mikko Jakonen

Abstrakti

Artikkeli alkaa *työn naisistumisen* käsitteen määrittelyllä. Se pyrkii osoittamaan, kuinka prekaarisuus yhdessä tiettyjen historiallisesti naisten työlle tyypillisten laadullisten piirteiden kanssa on muodostunut merkittäväksi tekijäksi nykyisissä tuotantoprosesseissa niin Italiassa kuin maailmallakin. Tässä prosessissa naisista muodostuu strateginen työvoimareservi. Vuodesta 1990 lähtien naisten työllistyminen on kasvanut Italiassa voimakkaasti. Tähän ovat liittyneet myös lainsäädännölliset muutokset, jotka ovat mahdollistaneet monet erilaiset joustavat sopimukset – niin kutsutun epätyypillisen työn. Osoitan, kuinka kognitiivinen kapitalismi pyrkii priorisoimaan arvonmuodostamisprosessin ihmissuhteisiin ja tunteisiin liittyviin elementteihin, jotka kuuluvat yleisesti enemmän naisten kokemukseen. Marraskuussa 2006 *Rizzoli Corriere della sera groupin* (Italian suurin kustantaja) freelance-työntekijöiden parissa tehtyä tutkimusta käytetään osoittamaan, miten naiset ovat kykenevämpiä liikkumaan kognitiivisen kapitalismin asettamassa kontekstissa, prekaarisuuden juoksuhiellä.

Avainsanat: työn naisistuminen, kognitiivinen kapitalismi, ihmissuhteiden arvot, tietotyöläiset, italialainen tapaustutkimus

Käsitteen määrittelyt

Työn naisistumisen käsitettä on käytetty useiden vuosien ajan globaaliin talouteen liittyvien työmarkkinoiden muutoksia koskevissa analyyseissä. Käsitettä ei käytetä ainoastaan kuvailemaan työskentelevän naisväestön määrällistä kasvua ympäri maailman, vaan se korostaa myös ilmiön laadullista ja perustavaa luonnetta. Se kuvailee Manuel Castellsin (2002) esittämällä tavalla tämänhetkisen *informaation perustuvan talouden* piirteitä tai vieläkin paremmin sitä, mitä toiset kutsuvat *kognitiiviseksi kapitalismiksi* (Vercellone, 2006; Fumagalli, 2007) tuotannon uusissa konteksteissa. Toisin sanoen käsitteen tarkoitus ei ole ainoastaan painottaa naisten näyttelemää roolia nykytaloudessa, vaan korostaa myös sen paradigmaattista luonnetta.

Saskia Sassen esittää ajatuksen “vallitsevasta systemaattisesta suhteesta palkkatyön globalisaation ja työn naisistumisen välillä”. Tällä hän tarkoittaa, että “tuotannolliset rakenteet, joita ei voida siirtää ulkomaille ja joiden täytyy toimia siellä missä on kysyntää, voivat käyttää naistyövoimaa, kun taas rakenteet, jotka on mahdollista siirtää ulkomaille voivat käyttää huonommin palkattua työvoimaa kehitysmaissa” (2002:126).

Uusliberalismissa pääomaa tehokkaasti käyttävät prosessit on laajennettu kansainväliseen mittakaavaan erilaisin tavoin. Monitasoisten muutosten monimutkaisella alueella, jolla naiset ovat tiiviisti mukana, Italian tapaus tarjoaa erityisen mielenkiintoisen mallin. Italiassa on tapahtunut 1990-luvun alusta lähtien merkittävää naisten maahanmuuton kasvua, mikä on johtunut lisääntyneestä kotityön tarjonnasta, mutta samaan aikaan on ollut käynnissä myös maahanmuuttajien ulossulkeminen kaikista muista hyvinvoinnin eduista, paitsi työstä (Andall, 2000:63). Yleisesti naisten määrä palkkatyössä on kasvanut. 1950-luvun USA:ssa 15 prosenttia alle kuusivuotiaiden lasten äideistä oli töissä. Tänään luku on kasvanut 65 prosenttiin ja kaiken kaikkiaan 72 prosentilla amerikkalaisista naisista on työ.

Ensimmäisen maailman naiset tekevät uraa ja omistavat paljon aikaa vaativiin ammatteihin. Merkittäväksi työllistäjäksi muuttuneen kotiaavun tarpeen vuoksi maahan tulevat piiat ja kotiapulaiset kokevat samankaltaisen tilanteen kuin uranaiset paljon suuremmassa mittaluokassa. Se, että kaksi naista työskentelee ansaitakseen rahaa, on kenties suloinen ajatus, mutta se, että kaksi työskentelevää äitiä omistaa itsensä ainoastaan työskennelläkseen on liian pitkälle mennyt suloinen ajatus. Naiset niin ensimmäisistä kuin

kolmansista maista ovat ainoastaan nappuloita yhä laajemmalle leviävässä taloudellisessa pelissä, johon he eivät kirjoittaneet sääntöjä.

(Hochschild, 2004: 26.)

Laajemmin ymmärrettynä tässä artikkelissa käsiteltävä työprosessien naisistuminen on yhtäältä globaalien markkinoiden käyttämän matalapalkkatyövoiman eksponentiaalisen kasvun seuraus. Toisaalta se korostaa naiset palveluteollisuuteen työntävää läntistä suuntausta, jolla oletetaan olevan yhä suurempi merkitys. Henkilökohtaisen sopimisen muodot kehittyvät yhtä aikaa tarjotun palvelun kognitiivisen ainutkertaisuuden kanssa. Maailman eteläisistä osista kotoisin olevat naiset muutetaan maailman pohjoisten osien naisten reproduktion palkallisiksi korvaajiksi heidän oman reproduktiokykynsä tai -tahtonsa kustannuksella; kehittyneiden maiden naiset ajetaan kohti tuotantoa ja tulevaisuutta, jossa elämä on keinotekoisista ja/tai steriiliä. Tämän kaltaisten yhteyksien muodostamat siteet eivät ole yksinkertaisessa syy-seuraus -suhteessa. Ne ovat tärkeitä moniulotteisia risteämiä, jotka pitävät uutta imperiaalista järjestystä pystyssä. (Haraway, 2000: 278). [1]

Tässä artikkelissa ei ole mahdollista pohtia naisten globaaleilla markkinoilla suorittaman työn kaikkea monimutkaisuutta. Tämän artikkelin tavoitteena on keskittyä kognitiivisten kykyjen käytön toimeenpanoon vallitsevan kasaantumisen paradigman sisällä. Kognitiivisen kapitalismin esittämälle ulottuvuudelle annettu huomio ei tarkoita uuden keskiön abstraktia keksimistä: kognitiivinen työ edustaa yhtä kriittistä hallinnan muotoa, joka nykyään stimuloi työn kenttää. Tästä näkökulmasta lähtien argumentoin, että aiheesta tehtävää tarkkaa tutkimusta ei tule pitää vastakohtana muille riistosuhteiden ja taloudellisten suhteiden analyyseille. Se voi pikemminkin rikastaa ja integroida nykyisen työnkuvan todellisuutta koskevaa ymmärrystä. (Ks. Federici, 2003; Federici ja Caffentzis, 2007.)

Naiset näyttävät edustavan mallia, josta tämän päivän kapitalismi on yhä kiinnostuneempi. Tämä koskee niin ensimmäisissä maissa työskenteleviä naisia kuin kotimaansa jättäviä siirtolaisia ja heidän lisääntyvää työskentelyään palveluteollisuuden palkkatyöläisinä. Se on kiinnostunut heistä niin *työn hallinnon* tasolla (prekarisoituminen, liikkuvuus, työn fragmentaarinen luonne, matalat palkat) kuin sisällön tasolla. Uusi antropologinen keskiö muodostuu sen kautta, kuinka työ ottaa valtaansa laadun, kykyjen ja yksilöllisten taitojen (kyky ihmissuhteisiin, emotionaaliset ja kielelliset näkökulmat, hoiva-alttius) riistämisen.

Yleisesti sanottuna kapitalismi on pyrkinyt omaksumaan polyvalenssin, monipuolisen aktiivisuuden ja naisten työn laadun riistämällä näin naisten esiintuomaa kokemusta, joka nousee heidän historiallisesta asemastaan reproduktion ja kotityön alueella. Tätä tulkintaa seuraten deleuzeläinen ”työn naiseksi tulemisen” käsite viittaa nykyisten, kokonaisvaltaisesti otettujen työsuhteiden biopoliittiseen luonteeseen. Foucault auttaa meitä selventämään tätä edelleen. Meidän tulisi huomata nykytyön *performoiva* piirre (sen ”todellisuutta mallintavassa” merkityksessä), sen ilmeinen individualisoiminen ja nykytyön epä-älyllistäminen. Ruumis päätyy de-subjektivoiduksi, tarkkailluksi: ”valtasuhteilla on siihen välitön vaikutus, ne ottavat sen haltuunsa, ne merkitsevät sen, ne kouluttavat sitä, ne kiduttavat sitä, ne rajoittavat sen tiettyntyyppisiin töihin, tiettyihin seremonioihin ja vaativat siltä signaaleja.” (Foucault, 1976:29).

Työ on mahdollisuus naisten vapautumiseen miesten alistuksen alta, vaikkakin työn hierarkkisten rajoitteiden sisällä. Nykyaikaisen kapitalismin rakenteelliseksi elementiksi muuttuneen prekarisaation takia ”työ joka muuttuu naiseksi” tarkoittaa käytännössä sitä, että tarjottujen palveluiden fragmentaatiosta, monimutkaisesta keskinäisriippuvuudesta ja toisiinsa sulautumisesta – siis siitä mitä naiset ovat kokeneet kautta aikojen työmarkkinoilla – tulee yleinen, sukupuolesta riippumaton paradigma. Tässä mielessä voidaan sanoa, että yhteiskunnallisen prekarisaation tyyppi on tänä päivänä *nainen*: kognitiivisessa kapitalismissa prekaarisuus, liikkuvuus ja fragmentaarisuus muuttuvat jokaisen henkilön työn perustaviksi elementeiksi riippumatta sukupuolesta. Voimistuva malli on mukautuva ja hyperjoustava, ja tässä mielessä se nousee *naisten kokemusten taakasta*. Kun työskentelen tällaisen terminologian kanssa tiedän, että käytän yleistyksiä, jotka saattavat näyttää epämääräisiltä. Nämä lausumat on mahdotonta muokata vain naisia koskeviksi ilman loputonta työtä, jossa artikuloidaan paikallistetun tiedon erillisiä maailmoja. (Spivak, 2004.) Puhuminen ”naisista” ja heidän ”kokemuksestaan” ei siten tarkoita yksioikoista ajattelemista, vaan se on tarkoitettu pikemminkin selvennykseksi, joka pysyy käsitteellisesti kaukana heteroseksuaaliseen ja eurokeskeiseen nomenklatuuriin viittaavista teorioista. Päinvastoin, nimenomaan erilaisista lähtökohdista ja erilaisista seksuaalisuuksista peräisin olevien ihmisten läsnäolo ja havainto tendenssistä kohti kaikkien elämän erojen ja elämän muotojen kapitalisointia ovat asioita, jotka auttavat meitä huomaamaan, kuinka perinteisesti kokonaan kapitalistiselle organisaatiolle alistettu ruumiin malli tukeutuu seksuaaliseen ja rodulliseen paradigmaan: ”musta henkilö, nainen alemmassa asemassa, siirtolainen ja maastamuuttaja, kaikki ovat erityisen tarkkailun alaisena” (Puar, 2003:13).

Perhe, kaupunki ja ihmisten väliset suhteet muunnetaan taloudelliseksi tilaksi. Päivittäinen työkalupakkimme sisältää syvälle upotettuja kielellis-tunteellisia komponentteja. Tässä mielessä naisten tekemä hoitotyö sopii täydellisesti paljon laajempaan ihmissuhteet sisällyttävään mekanismiin, jossa ihmissuhteet muuttuvat taloudelliseksi omaisuudeksi. Globalisoituneen talouden kanavien avulla turvaudutaan maahanmuuttajanaisiin, jotka korvaavat kognitiivisten työläisten reproduktiokyvyn, mikä näin ollen siirtyy edelleen osaksi palkkadynameikkaa (Morini, 2001). Tämän lisäksi kehitys näyttää kulkevan reproduktion teollistamiseen geneettisen koneistuksen avulla (Franklin, 1993), josta ei voida kuitenkaan tässä yhteydessä keskustella sen ansaitsemalla huolella ja tarkkuudella. Tässä artikkelissa käsitellään naisten reproduktiivista vapautta erilaisista näkökulmista käsin ja sitä, kuinka reproduktio muutetaan markkinoille suunnattavaksi kauppatavaraksi. (c. Pateman, 1997; Ongaro, 2003).

Vallitsevien työtilanteiden atomisoiminen luo erittäin kiinnostavan paradoksin, koska pääoman keräämä voitto perustuu yhteistoiminnallisen väen (*moltitudine cooperante*) tuottamalle arvolle. Voiton syntyminen on mahdollista ainoastaan, koska väen yhteistyö on hajotettu lukemattomiin yksilöllisiin tilanteisiin. Joka ainoalla yksilöllä on tänään omaa työtä vastaava yksilöllinen tilanne. Yksilön ensisijaisuus sopijaosapuolena työmarkkinoilla johtaa sosiaalisten yhdistysten kieltäytymiskyvyn ja ”luokan” ruumiillisuuden heitteillejättöön. Giorgio Agamben (1990: 47) korostaa riskiä, että kaikki tämä muunnetaan *tavanomaiseksi singulaarisuudeksi*, joka koostuu yksilöistä ja ”jonka yhteisö ei ole yhteydessä minkään kuulumisen ehdon kautta tai yksinkertaisesti ehtojen puuttumisen vuoksi (...). He eivät voi muodosta *societasta*, koska heillä ei ole identiteettiä, jonka he laittaisivat peliin, heillä ei ole mitään yhteenkuulumisen sidettä, joka voitaisiin tunnistaa.” Yksilölliseen sopimiseen perustuva prekaari olosuhde vahvistaa yksilön omaa havaintoa *ainutkertaisuudesta* ja suosii toisaalta kulutusmallien, elämäntyylien, puhetaojen, brändien ja niin edelleen ratifiointia niiden saatavuuden takaamiseksi. Tähän perustuu globalisoidun uusliberaalin tuotantoparadigman voittokulku, joka pyrkii hallitsemaan kaikkea *yhdenmukaisella ajattelutavalla*. Se tarkoittaa *elämän läpirationalisointia*.

Kognitiivinen kapitalismi koskettaa miesten ja naisten kokemusten yksilöllisiä alueita, niin paikallisten kuin muukalaistenkin, mutta samaan aikaan se pyrkii asettamaan ainutkertaisen ja homogeenisen työn komentomekanismin: juuri nämä nimenomaiset erot ja niiden riisto kääntyvät lisäarvoksi. Tästä näkökulmasta käsin katsottuna yksinkertaiset ja kaksinaiset kahtiajaot kuten tuotanto/uudelleentuotanto ja miesten/naisten työ menettävät merkityksensä pyrkiessämme esittämään oletuksen asteittaisesta työn *sukupuolittuneisuuden häviämisestä*.

Kun puhumme työn naisistumisesta kognitiivisessa kapitalismissa, meidän tulisi yhä enemmän pohtia tätä prosessia laajemmassa mittakaavassa, ei vain muut elämän osa-alueet ulossulkevan “tuotannon” alueella. Kun sanomme ”työ” kognitiivisessa kapitalismissa, tarkoitamme yhä vähemmän rajattua osaa elämästämme ja yhä enemmän *kokonaisvaltaista toimintaa*.

Kognitiivisen työn piirteet ja sisältö

Alueilla, joilla kognitiivinen kapitalismi on edennyt pisimmälle, kokonaisvaltaisesta toiminnastamme tulee yhä räikeämmin tuottavaa työtä. Erityinen piirre vallitsevalle tuotannolle on todellakin erilaisten kykyjemme käyttö. Se käyttää hyväkseen esimerkiksi luomiskykyämme ja kykyämme toimia toisten ihmisten kanssa. Jälkimmäisiä ovat kielelliset ja yhteistoiminnalliset vaihdot: prekaari persoona tulee osaksi ihmissuhteiden verkostoa eikä hänellä itse asiassa ole jatkuvuuden tunnetta sen ulkopuolella. Persoonalliset, sosiaaliset ja kommunikaatioissa muodostuvat identiteetit samaistuvat toisiinsa eräänlaisessa lyhyessä kierrossa.

Aikaisemmin työpaikka näytteli merkittävää roolia muokaten ja muotoillen yhtä osaa ihmisten elämästä (Bravermann, 1978). Tänäpä kognitiivinen kapitalismi liittää yhteen niin vanhat kuin innovatiiviset työn muodot ja yhdistää ne vallitseviksi työn muodoiksi. Todistamme yhtäältä osittaista älytyön uudelleentaylorisoinen prosessia, toisaalta sosiaalisen ja inhimillisen toiminnan muuntamista suoraan tuottavaksi työksi. Ei ole sattuma, että työpaikka ei ole enää ainoa henkilöä muokkaava keskus. Työ vaatii yhä suurempia taitoja, jotka muodostuvat siinä sosiaalisessa ja alueellisessa verkostossa, jossa ihminen liikkuu. Tämä tarkoittaa sitä, että työ pyrkii kattamaan kaikki yhteiskunnan elävät alueet. Riippumatta siitä, mikä ravitsee meitä yksilöllisesti ja subjektiivisesti, *nykytyö* on se, mikä tyydyttää meitä. Sitä ei voida enää jäljittää takaisin johonkin yksinkertaisesti määriteltyyn toimintaan, joka tapahtuu tarkkarajaisten alueiden sisällä. Työssä on aistimuksen, merkityksen ja symbolisen tuotannon liiallisuutta, johon meidän työskentelevä subjektiivisuutemme tietysti myötävaikuttaa, koska vallitseva tietotalous muuntaa ajatukset, halut, impulssit ja tunteet kappaleiksi, joita voidaan määritellä, mitata ja ilmaista rahallisella arvolla. Se pyrkii palauttamaan elämät ja niiden monimutkaisuuden yrityksen ”strategiseksi omaisuudeksi” (Moulier-Boutang, 2007).

Todistamme kahden kategorian, “luomisen” ja “tuotannon” sekoittumista. Näiden käsitteiden kanssa tulee työskennellä määrättyllä tavalla ja jopa subjektiivisesti uusien prosessien valossa.

Meidän täytyy ymmärtää vanhoja ja uusia muotoja, joissa riisto, reifikaatio, vieraantuminen ja patologiat ovat esillä. Samaan aikaan meidän täytyy analysoida paikkoja ja aikoja, joissa keksinnöt, luominen ja toiminta synnytetään.

Tietokoneteknologia on muuttanut täydellisesti ajatuksen ja toimeenpanon yhteyden ja siten myös yhteyden intellektuaalisen sisällön ja materiaalisen toimeenpanon välillä (Berardi, 2001). Kuten Gorz (2003: 137) sanoo, ”kaikkein tavallisimmat palkattomat, elinympäristössä tapahtuvat rutiiniaktiviteetit sekoittuvat elävään tuottavaan toimintaan, ja niistä itsestään tulee työn kohteita”, mistä syntyy *bioekonominen* prosessi (Fumagalli 2005). Se toimii keskeyttämättömän informaation ja symbolien tuotannon kanssa, minkä on tarkoitus kontrolloida ja kanavoida jokainen impulssi, ajatus ja halu kohti työtä (Fumagalli, 2007). Voitaisiin sanoa, että tässä tilanteessa *elävä työ* ei onnistu voittamaan kuollutta työtä. Tämä aktivoi alun perin *elävältä työltä* näyttäneen työn *kuolettumisen* prosessin.

E erityisen kiinnostava on se mahdollisesti ”käänteentekevä” näkökulma, jonka mukaan työ on tai sillä voi olla tässä kontekstissa yhteys persoonaan. Tämä tarkoittaa ihmisten kykyä mukautua ja ihmisten tapaa olla ja *tuntea* maailmassa, mikä laukaisee ”antropologisen” variaation (Marazzi, 2005). Työssä tapahtuneiden muutosten aikaansaama tendenssinomainen ”lajin sisäinen variaatio” toteutuu ensisijaisesti prekaarien aistimellisten mekanismien kautta, jotka tapahtuvat ajan ja tilan kategorioiden erottelulla, sekä uusien kognitiivisen pääoman ja sosiaalisen kontrollin parantamisen mahdollisuuksien kautta (Bologna, 1997).

Työn nykyisin ottama muoto sisältää subjektiivisen ajan ja laadun, ja tässä mielessä naiset edustavat strategista ja erityisen vetovoimaista työläisreserviä. Yksi perustava näkökulma on vähemmän vetovoimainen: työn ja työläisen erottelu. Yksilön koko persoona täytyy tehdä tuottavaksi, jotta peliin voidaan tuoda tunteet ja tuntemukset, yksilön elämä työn ulkopuolella, sekä alueelliset ja sosiaaliset verkostot. Siksi täytyy tutkia läpikotaisin työn uusi luonne. Työ on pikemminkin osa *aktiivista elämää* kuin ”pelkkää työtä”, joka on selkeästi erotettu biologis-reproduktiivis-tunteellisesta alueesta.

Kuten Christian Marazzi on esittänyt, on mahdollista, että tämä kaikki tuo mukanaan ”työn kategorian lopun” täsmällisessä mielessä (2002). Mutta ei varmastikaan tavalla, jota Rifkin on ehdottanut, ja vielä vähemmän suhteessa ajatukseen vapautena työstä. Työn kategorian loppu voi tapahtua nimenomaan päinvastaisista syistä: *työ väittää ottavansa kaiken itselleen* rankaisten siten

lopullisesti kaikkea *olemassaoloa, josta tulee työtä*. Se pyrkii sulauttamaan työn ja työläisen. ”Ongelma ei ole työn loppu ja työ ilman mitään päämäärää,” kuten Cohen (2001) kirjoitti vaikuttavasti. Ongelma ei ole se, että ”olla on joustavia”. Tänä päivänä ongelma on joustamaton joustavuus.

Olemme todistaneet viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana jatkuvaa työpäivän pitenemistä. 1990-luvun alussa Juliet Schorin (1992) tekemän tutkimus osoitti, että amerikkalaisten työelämä (ammattillinen ja kotityö) oli viimeisen yli kahdenkymmenen vuoden aikana kasvanut siihen mittakaavaan, että viikossa vapaa-aikaa jäi ainoastaan 16 tuntia. Tänä päivänä materiaaliseen tuotannolle välittömästi tarpeellinen työaika (varsinaisessa tuotannossa) on varmasti vähentynyt, kiitos automatisoitujen prosessien. Mutta samaan aikaan elävässä kielellis-kommunikatiivis-ihmissuhteellisessa työssä vietetty aika, ihmistenvälinen kanssakäyminen ja työskentely arvon luomista varten, ovat lisääntyneet suunnattomasti.

Michel Foucault esittää, että työn kuriteknologioiden kautta tapahtuneen ruumiin ensimmäisen kontrolliin ottamisen jälkeen on tapahtunut toinen kontrollointiliike, joka liittyy taloudellisen maailman massamuotoistumiseen ja siihen kuinka se läpäisee kaiken, kuten talouden kielellisyyteen liittyvä pohdinta laajassa mielessä on olettanut.

Vastakohtana ruumiin kimppuun hyökkävälle kurille tämä uusi ei-kurinpäällöinen valta, ihmislaajan biopolitiikka, on liitetty ihmisten elämään. Se ei hyökkää niinkään ruumista kuin elävää ihmistä vastaan, toisin sanoen elävää entiteettiä vastaan. Voidaan sanoa, että se ahdistaa ihmistä laajana. (Foucault, 2005:49)

Kaksi makroympäristöä osoittaa, kuinka tämän päivän työn piirteet ovat läheisesti yhdistyneet siihen, mitä on pidetty ja johon on viitattu naisten kokemuksena ajasta ja tilasta.

(1) *Tilallinen uudelleenjärjestely*: Kotitoimisto tai työn siirtyminen kotiin hahmottaa työn uuden kotiympäristön. Yksityinen elämä ja työelämä yhdistetään yksityisen alueen sisällä ja nämä kaksi ympäristöä muutetaan vastavuoroisesti hybrideiksi. Laajeneeko koti kattamaan työjärjestelyt vai tunkeutuuko työ päinvastoin yksityiselle ja suojellulle alueelle? Voidaan myös huomata työtilojen esteettisen uudelleenorganisoinnin täysin symbolinen ulottuvuus, johon on otettu esimerkiksi erilaisuuden ja monimuotoisuuden kulttuurista, kuten Eleonora Fiorani on huomauttanut (2003). Olemme pisteessä, jossa muutamme toimiston ja työpaikan *nomadeiksi*: ”työ ja sen fyysinen sijainti

tulee ilmaistuksi pienillä alueilla, jotka ovat hajakeskeisiä ja yhteydessä toisiinsa virtuaalisesti. Tämä saa aikaan uusia muutoksia elävässä” (Fiorani, 2003:246).

Tämä on esimerkki työn liikkuvasta ja muuttuvasta luonteesta, ja se onnistuu hyvin esittämään kuvan muiden olemassaolon alueiden sisällyttämisestä (ajattelun, rentoutumisen, fyysisten harjoitusten tekemisen, sosiaalisen kanssakäymisen) työn alueeseen. Koti ja yksityisen alue tulevat osaksi tuotannollista tilaa. Niistä tulee nimenomaan *rahaan suhteessa olevia tiloja*, josta taloudelliset subjektit voidaan löytää (ihmiset, jotka käyttävät kotiaan toimistona ja myös siivoojat, lastenvahdit, hoivatyöntekijät). Tässä mielessä, reproduktion ja tuotannon välisen erottelun murentuminen tulee yhä selvemmäksi.

(2) *Ajan uudelleenjärjestely*: Työajat muuttuvat, mikä poistaa työhön ja vapaa-aikaan käytetyn ajan välisen eron aina siihen saakka, että se muuttaa heräämis- ja nukkumaanmenoajoja. Voidaan puhua erilaisten sosiaalisten aikojen erottelun päättymisestä ja uudenlaisesta tavasta aistia päivää, jolle ei käytännössä ole loppua.

Kognitiivinen kapitalismi menestyy, koska käyttöön on otettu kaksois- ja kolmoistyöroolit. Se on myös tuonut esille ajatuksen loputtomasta sovittelusta ja joustavuudesta, jotka ovat naisille hyvin tuttuja realiteetteja. Naiset siirtävät tendenssinomaisesti hoivatyön malleja ja järjestelyitä (erityisesti äiti-lapsi-suhteesta, *jossa omistautumisen ja ajan rajoja ei ole*) osaksi ammatillista työtä. Nämä mallit voidaan myös muuntaa naisten subjektiiviseen kokemukseen perustuvaksi strategiaksi, jonka avulla voidaan kattaa useat erilaiset ympäristöt ja hallita niiden erottamista (Prokop 1978: 63). Toisin sanottuna kyse on naisten ”kulttuurisesta asenteesta”, josta tulee erittäin käytännöllinen nykyaikaisten yritysten tarpeiden kannalta. Työ voi väittää olevansa elävä ruumis, joka vaatii jatkuvasti hoivaa, sanoja ja toimintaa. Jos itse elämä astuu taloudelliselle alueelle (biotaloudelliseen kasautumaan), naisia rohkaistaan suuntaamaan kaikki aikansa, hoivansa, puheensa ja huomionsa kohti ”yrityksen elävää ruumista”.

Kaikkialla Euroopassa ja erityisesti Italiassa (jossa keskimääräinen työaika on OECD:n vuoden 2007 tilastojen mukaan 1804 tuntia vuodessa) työtuntien määrä on kasvanut jatkuvasti (tämä voidaan määritellä myös yleiseksi julkisten vapaiden ja sairauspäivien vähenemiseksi ja muiksi työstä poissaolon tapauksiksi). [2]

Syy siihen, miksi amerikkalaiset sitoutuvat työhön niin tiiviisti ja miksi eurooppalaiset jäljittelevät heitä, on loppujen lopuksi se, että koemme itsemme epävarmoiksi ja turvattomiksi siinä pelottavassa ja vaativassa elämäntavassamme, joka kasvattaa jatkuvasti kulutusta aikana, jolloin palkat laskevat ja menettävät ostovoimansa. Voimme nähdä nykyaikaisten länsimaiden ”työ ja kulutus -kierteessä” trendin – jonka Galbraith tunnisti jo niinkin aikaisin kuin 1967 – haluta lisää kulutustavaroita ja vähemmän vapaa-aikaa. Voimme kuitenkin myös huomioida ja pohtia sitä, miten ihmiset taipuvat prekaarisuuden aaveen säikäyttämänä kohti *sopeutuvaa/uhrautuvaa/velvollisuudentuntoista* asennetta, joka on kulttuurinen piirre naisten kokemuksen historiassa.

Joitakin johtopäätöksiä

Mitä johtopäätöksiä voimme tehdä työn naisistumisesta edellä esitetyn perusteella?

(1) Nykytyön organisatorinen malli – epävarma, mukautuva, puuskittainen, *nomadinen työ nomadisissa toimistoissa* tai palveluiden toimittaminen kotoa uusien koneiden (tietokoneiden) avulla – näyttäytyy keskeisissä piirteissään naisten työn historiallisena muunteluna. Samaan aikaan tämä subjektin kokonaisvaltaisen/intensiivisen riistämisen olosuhde toimii metaforana uusille painostuksen ja väkivallan muodoille, joille suurin osa ihmisistä sukupuoleen katsomatta näyttää tulleen työn suhteen alistetuksi.

(2) Valaistaksemme tätä *nomadiseen* ja *kotityöhön* kuuluvaa *keskeytymättömän työn* piirrettä (ajan ja merkityksen määreillä) meidän tulee ymmärtää työn naisistumisen olemus tai pikemminkin se, miksi naiset ovat hyvä esimerkki nykyisen kapitalismin tavoitteille.

(3) Voimme ajatella olevamme *joustamattoman jouston* huipulla. Olemme tietoisia siitä tosiasiaista, että osa työläisten vaatimuksista 1970-luvulla (erityisesti Italiassa, jossa ne perustuivat osittain ”työstä kieltäytymiselle”) pyrki suurempaan joustavuuteen (mikä tarkoitti ajan voittamista takaisin käytettäväksi elämään eikä koneiden parissa vietettyyn aikaan). Postfordistinen tuotanto toimi sosiaalisena ja kulttuurisena kritiikkinä 1970-luvun fordistiselle mallille (Boltanski ja Chiapello, 1999). Tänäpä todellisuus, jonka me kaikki olemme kaikkien edellä mainittujen syiden vuoksi kohdanneet, ei ole rakentunut todellisen joustavuuden muotona, vaan se esittää itsensä pikemminkin työssä käytettävän älykkyyden ja olemassaolon välisenä yhä tiukentuvana yhteytenä.

Nykytyön rakenne ilmaisee äärimmäistä *ankaruutta*, normittavaa *kutsumusta* ja samaan aikaan *ahneutta* (kaikki haluavat enemmän “aikaa”, enemmän “tilaa”, enemmän “huomiota”), jotka kaikuvat yksilön elämässä nimenomaan siksi, että yksilön elämä on osa yrityksen tarvitsemää äärimmäisen joustavaa mallia.

(4) Käsistä riistäytynyt prekaarisuus tarkoittaa, ilmeisesti ainoastaan naisille, *sosiaalisten yhteyksien tiivistymisen* laajempaa riskiä. Tätä ajatusta tukee se tosiasia, että työsuhteen muuttuminen epämuodolliseksi vaikuttaa myös sosiaalisen organisaation tasolla. Toisaalta on mahdollista olettaa, että prekaarisuus vaikuttaa kautta linjan identiteetin de- ja rekonstruktioon ja työn *sukupuolittuneisuuden häviämiseen*. Tässä mielessä voidaan huomata, että uutta joustavaa kasaantumisen logiikkaa varten toimiva prekaarisuus laukaisee työn naisistumisprosessin ja sopii hyvin yhteen sen kanssa, halliten henkilön muuntuva puolta ja johtaen asteittaiseen fordististen mies/nainen- tuotanto/uudelleentuotanto-jakojen sortumiseen. Tänään, selvemminkin kuin koskaan ennen, erot tulevat arvonn lisäämisen kohteiksi kapitalistisilla ehdoilla.

Tietotyöläiset

Työssäkäyvien naisten osuus on Italiassa Euroopan alhaisimpia, ainoastaan 45.2 prosenttia naisista työskentelee. Naisten tekemä työ keskittyy kolmelle palveluteollisuuden pääsektorille (koulutukseen, terveyteen, avustamiseen). Tämän kokonaiskuvan sisällä Milano on muita kaupunkeja edellä ja poikkeama Italiassa. Maakunnan seurantalukujen mukaan [3] vuonna 2004 Milanon alueella työskentelevien naisten määrä oli lähes kaksitoista prosenttia suurempi kuin kansallinen luku (56,9 prosenttia) ja lähes kaksi prosenttia korkeampi kuin koko Lombardian määrä (55,0 prosenttia), ja siinä voitiin havaita jatkuvaa kasvua koko viime vuosikymmenen ajan. Naisten osuuden määrä suhteessa työhön osallistumisen kokonaisuuteen on korostanut tärkeää suuntausta viimeisen kymmenen vuoden aikana. Se on noussut vuoden 1993 38 prosentista vuoden 2004 43 prosenttiin. Jos samanlainen kehitys jatkuu seuraavan vuosikymmenen ajan, on mahdollista arvioida, että vuonna 2020 puolet Milanon työvoimasta on naisia. [4] Palvelualoilla työskentelevät milanolaiset muodostavat enemmistön kaikista ammattikunnista ja vuonna 2004 68 prosentin osuuden kokonaisuudesta, määrän, johon ei koskaan aikaisemmin ole ylletty. Tästä voidaan arvioida, että puolet (34 prosenttia kaikista työntekijöistä) tulevat toimeen jollain immateriaaliseen työhön liittyvällä kognitiivisella aktiviteetilla, ja heidän määränsä tulee kasvamaan. Teollisuuden palkatun työvoiman määrä sen sijaan putosi 31,6 prosenttiin. Tarkemmin sanottuna valmistavat aktiviteetit tiukassa mielessä ymmärrettynä kattoivat kokonaisuudessaan 25,7 prosenttia työstä.

Milano näyttää olevan korkeimmalla tasolla siinä kehityksessä, jota useat tahot ovat kuvailleet työn muutokseksi palveluihin keskittyväksi ja kotityön kaltaiseksi: suurimmat mahdollisuudet naisille saada työtä (työllistyvyys) [5] ovat pääasiassa kognitiivisen tuotannon sektorilla.

Juuri tässä kontekstissa pääoman kasautumisen uudet prosessit alistavat palvelukseensa kaiken tunteiden, tiedon, ruumiiden, kokemusten ja elämänresurssien materiaalisuuden/immateriaalisuuden. Kolmekymmentäneljä prosenttia ihmisistä, jotka on palkattu immateriaalisille palvelualueille Milanon alueella, muodostavat suurimman linjan ”kognitiivisen työn” kehityksessä. Tällä tarkoitamme kaikkea, mikä tänä päivänä mahdollistaa arvon irrottamisen kognitiivisista toiminnoista ja ihmisten välisistä suhteista – toisin sanoen tiedosta, koulutuksesta, symbolisista koneista ja jokaisen yksilön kokemuksista, heidän luovuudestaan ja siitä kuinka he toimivat luonnostaan yhteistyön hengessä. Jos fordismi edustaa hyödykkeiden tuotannon materiaalista aikakautta ja käyttää ihmisten ruumiinvoimia saavuttaakseen päämääränsä, kognitiivinen kapitalismi ilmentää tiedontuotannon aikakautta, jolloin käytetään hyväksi kognitiivisia kykyjä ihmissuhteiden ja tehokkaan kommunikaation muodostamiseksi. [6]

Joka tapauksessa nämä kyvyt ovat yhä enemmän standardisoinnin ja kontrollin kohteena. Silloin pääroolissa on tieto, joka kodifioidaan ja käännetään objektiksi, jotta sitä voitaisiin käyttää tehokkaasti, ja joka palautetaan joksikin välittömästi mitattavaksi, toisin sanoen yksinkertaisesti *kulutuksen kohteeksi*. Tämä tendenssi tähtää tiedon muuttamiseen vieraantuneeksi tekijäksi, joka voidaan erottaa sen tuottaneista elementeistä.

Jotkin alat, kuten tutkimus, koulutus ja informaatio auttavat levittämään prekaareja työehtoja, jotka muuttuvat sitten rakenteellisiksi. Italiassa on noin 50 000 journalistia prekaareissa työsuhteissa verrattuna 17 000 toimittajaan, joilla on toistaiseksi jatkuvat työsopimukset. Yliopistoissa 45 000 tutkijaa on prekaareissa työsuhteissa. [7] Nähdäksemme tämä on seurausta palvelualueille tyypillisistä piirteistä, jotka epämääräisesti yhdistävät yksilöllistä kognitiivisten ja luovien kykyjen käyttöä ja jatkuvasti kasvavaa standardisointia tiedon, informaation ja koulutuksen muodoissa. Se kehys, joka ottaa haltuunsa ja asettaa mittarit tälle kaikelle toiminnalle, kuvaa huomion kasvun kiinnittymistä lyhyen aikavälin voittoihin ja yrityksiä mitata mukana olevien ihmisten ajankäyttöä ja tuottavuutta. Toisaalta näihin aloihin liittyvä yksilöllinen näkökulma korvautuu työsuhteiden yksilöllistämisen tendenssin kautta, joka muuttuu eksistentiaaliseksi prekaarisuudeksi ja johtaa kehittyvään ja ilmiselvästi pysäyttämättömään työolosuhteiden heikentymiseen kaikkien turvan muotojen systemaattisen purkamisen kautta.

Työn prekarisaation prosessi vaikuttaa näiden ammattien sisältöön, joissa yksilöllisellä olennolla, henkilöllä, pelaajalla – hänen omilla henkilökohtaisilla taidoillaan, kapasiteetillaan, tiedollaan ja kokemuksellaan – on määräävä rooli ja jossa hän on erilaisten itsensä riistämisen muotojen alkuperä. Tähän sisältyy hankalien suhteiden ja yhteyksien hallinnan vaikeus (eli suhde niihin vaatimuksiin, joita ammattiyhdistykset tekevät tai suhde hierarkkisiin rakenteisiin.) Tässä mielessä kontrollimekanismit muuttuvat todellakin sosiaaliselle kentälle sisäisiksi ja huomaamme niiden levittäytyneen ihmisten ruumiisiin ja aivoihin. Me kohtaamme itsenäisesti valitut vieraantumisen muodot, jotka vastaavat täsmälleen ja uskomattomalla tavalla ihmisten luomishalua.

Tämän tyyppinen prosessi vaikuttaa myös eksplisiittisellä tavalla siihen, kuinka sukupuoli jakautuu kognitiivisten ammattien sisällä täsmälleen edellä mainitulla tavalla. Toisin sanoen naisia arvostetaan enemmän juuri heidän laadullisten/mukautuvien piirteidensä vuoksi, jotka heillä oletetaan olevan. Francesca Gambarotton ja Giorgio Brunellon (2005) tekemän tutkimuksen mukaan tutkijoiden työskentelyolosuhteissaan kokema prekaarisuus voi päätyä vaikuttamaan sukupuolijakaumaan yliopiston opetusammateissa ja vahvistamaan naisistumista yliopistouran alkuvaiheessa. Tilanne on jo tämä italialaisten yliopistojen tapauksessa, jossa 39.3 prosenttia tutkijoista on naisia, kun taas professoreista vain 19.1 prosenttia. Tämä trendi on erityisen kiinnostava koska:

Sukupuoleen perustuva erottelu kulkee yleensä yhdessä matalien palkkojen ja huonojen työolosuhteiden kanssa. Ei kuitenkaan ole selvää, ovatko matalat palkat syy siihen, että tutkijan työ muuttuu sosiaalisesti kartelluksi ja raivaa näin ollen tilaa naisille. Vai onko päinvastoin kyse siitä, että koska naiset ovat yliopiston opetushierarkian alimmalla asteella, alentaa tämä työn rahallista arvoa sosiaalisten ennakkoluulojen vuoksi (...). Tutkijan työn matala palkka, puhumattakaan vaatimattomasta sosiaalisesta arvostuksesta, joka maassamme tälle ammatille annetaan, vähentää ammatin arvovaltaa, etenkin kyvykkäiden nuorten kohdalla. (...) Voimme siksi kuvitella, että akatemian sosiaalinen arvovalta tulee luoduksi uudelleen kahden ammatillisen reitin kautta: joustavan ja vallitsevan naispohjaisen tutkijoiden reitin kautta, tutkijoiden, jotka ovat valmiita hyväksymään alhaiset rahalliset palkkiot ja huonot uramahdollisuudet jolloin huippuammatit saavat miehet, jotka on yleensä koulutettu ulkomailla ja jotka ovat kykeneviä hankkimaan ne tarvittavat ammatilliset ja ihmissuhteisiin liittyvät taidot, jotka

tarvitaan verkostoihin osallistumiseen ja kansainvälisistä tutkimusapurahoista hyötymiseen.

(Gambaratto ja Brunello, 2005:1)

Tekemäni tutkimus (syys–marraskuussa 2006) freelance-journalistien parissa Rcs Periodicilla (joka on osa Italian tärkeintä kustantamoa Rcs Media Groupia) antaa muutamia mielenkiintoisia tuloksia. [8] Ensimmäinen huomattava asia on se, että naiset edustavat 58 prosenttia otoksesta, siis sellaista osaa datasta, joka yksiselitteisesti osoittaa naisistumisen trendin ammatin sisällä. Kolmekymmentäyksi prosenttia heistä on 25 ja 35 ikävuoden välillä (vastaava luku miehillä 38 prosenttia), kun taas toinen 31 prosenttia on 35 ja 45 ikävuoden välillä (miehistä 38 prosenttia). Tämä tulos ei ole yllättävä: ikäryhmä, johon prekarisaation ilmiö vaikuttaa kaikkein eniten, ovat ihmiset 30 ja 40 ikävuoden välillä (se tippuu 20.6 prosenttiin 45 ja 55 ikävuoden välillä ja 10.3 prosenttiin yli 55-vuotiaiden kohdalla.) Kuusikymmentäkaksi prosenttia on valmistuneita ja 20.6 prosentilla on jatko-opiskeluedellytykset (miesten kohdalla nämä prosentit tippuvat dramaattisesti: vastaavat luvut ovat 47 prosenttia ja 14 prosenttia), mikä vahvistaa sen tosiasian, että naisten koulutusaste on korkeampi verrattuna miehiin. Nopeasta kuvailevasta analyysistä voidaan nähdä, että naisilla on useammin, joskin epätyypillisesti, työntekijä–työnantaja-suhde (30 prosentilla naisista, 17 prosentilla miehistä).

Kaiken kaikkiaan 42.8 prosentilla haastatelluista naisista on lapsia, kun taas 57.1 prosentilla ei ole. Kysymykseen siitä, tunsivatko he ”rakenteettoman” työolosuhteensa liittyvän jotenkin lapsettomuuteen, vastasi 12.5 prosenttia sen vaikuttavan ”erittäin paljon” ja 31.2 prosenttia ”aika lailla”. Yhdistettynä nämä kaksi osaa aineistosta kertovat sen, että 43.7 prosenttia freelancer-naisista näkee systemaattisen yhteyden työtilanteensa ja autonomisten elämänvalintojen harjoittamisen vaikeuden kanssa. Tällä on erittäin merkittäviä seurauksia, myös psykologisesti. Selviytymisstrategiat, jotka prekaarien työläisten täytyy omaksua, vaikeuttavat silminnähden naisten elämää tehden julkisen ja yksityisen henkilön välisen suhteen yhä vaikeammin hallittavaksi. Tästä perspektiivistä käsin voimme nähdä, kuinka paljon työ saastuttaa kaikkia olemassaolon tasoja ja kuinka työllä oletetaan olevan itsestään selvästi keskeinen rooli niin nykyisessä elämässä kuin tulevaisuuden näkymissäkin.

Otoksen naisista alle 10.3 prosenttia ansaitsee alle 600 euroa bruttona kuukaudessa, 24.1 prosenttia 600 ja 1200 euron välillä ja 20.6 prosenttia 1200 ja 1800 euron välillä. Miehiä koskevan otoksen

analyysistä paljastuu, että alle 600 euroa kuussa ansaitsevien miesten osuus nousee 28 prosenttiin. Tämä ero johtuu luultavastikin naisten korkeammasta osuudesta kahdenvälisissä työsuhteissa, joka takaa rajoitetusti korkeamman kuukausitulon verrattuna ihmisiin, jotka työllistävät itsensä tai työskentelevät freelancereina. On kuitenkin todennäköistä, että naisten suhteellisesti korkeammat tulot johtuvat pääasiassa lehtialalla toimivien journalistien työn sukupuolittuneisuuden häviämisestä, jossa naisten osuus on suurempi: tässä tapauksessa naiset pääsevät itse asiassa tienaamaan. Toinen tärkeä näkökulma on ihmissuhteiden luonne ja erilaiset tavat luoda lojaalisuutta: naisjournalistit ovat todennäköisemmin sopeutuvaisia muuttuviin verkostoihin verrattuna mieskollegoihinsa.

Joka tapauksessa suurimman osan otoksen ihmisistä voidaan laskea kuuluvan niiden lukujen sisään, joiden valossa oman olemassaolon itsenäinen hallinta ei varmastikaan ole mahdollista. Italiassa on edelleen silmiinpistävä hankalaa arvostaa niin kutsuttuja älytöitä palkan muodossa. Tämän lisäksi palkan riittämättömyys tulee tällä alalla yhä painostavammaksi, jos se asetetaan rinnakkain Italiassa ja muualla Euroopassa vuosikymmen sitten alkaneen julkisen sektorin yksityistämisen kanssa, joka laskee ansiota edelleen, kun se pakottaa sijoittamaan palkan erilaisiin yksityisvakuutuksiin. Tämä tekijä on painostavampi naisille, jotka voivat olla varmoja siitä, kuten Italiassa on sääntönä, että he saavat pienempiä palkkoja kuin miehet. [9]

Silti 39.5 prosentille vastanneista naisista tämä ”autonomia” näyttäyty tärkeimpänä syynä tyytyväisyyteen sen hetkissä työolosuhteissa. Tätä seuraavat ne 18.7 prosenttia, jotka ovat tyytyväisiä ”monotonisuuden puutteeseen” ja toiset 18.7 prosenttia, jotka valitsivat ”dynaamisuuden”. Näistä arvioista ei ole vaikeaa tehdä johtopäätöstä, jonka mukaan kaikesta huolimatta naisilla on säilynyt halu ja elämänkatsomus, joka rohkaisee valitsemaan itsenäisen ammatin. Sarakkeet, joita ei ollut missään nimessä nähty rastimisen arvoisiksi, oli otsikoitu nimillä ”palkka” ja ”palkkio”, jotka eivät saavuttaneet mitään konsensusta (toisin kuin olisi voinut kuvitella, nimenomaan siksi mitä edellä on sanottu), kun taas naisille kauan tärkeän ”ihmissuhteiden” aiheen nimesi ainoastaan 4.1 prosenttia. Se tarkoittaa työsuhteiden heikentymistä työympäristössä, mikä liittyy yksilöllistämiseen ja kilpailun lisääntymiseen (30 prosenttia ilmoitti kilpailullisista suhteista toisten prekaarien kollegoiden kanssa ja 30 prosenttia osoitti välinpitämättömyyttä.) Edellisistä poiketen autonomian teema itsessään ja autonomiaan liittyvät tekijät, kuten mahdollisuus liikkuvuuteen, vaihteluun, kokemukseen ja tyydytykseen, olivat siis arvostettuja ja tunnustettuja. Jos vertaamme tätä aineistoa miesotokseen huomaamme

mielenkiintoisesti, että kaikkein suurin ero liittyy nimenomaan tyytyväisyyteen, joka nousee ”ihmissuhteisiin” liittyvistä aktiviteeteista (12 prosenttia).

Kysymykseen ”mikä ei anna sinulle tyydytystä nykyisissä työolosuhteissa”, 22.8 prosenttia vastasi ”köyhät ja tilapäiset työolosuhteet”. Tätä ei tule ymmärtää ristiriitaisena sen kanssa, mitä edellä on esitetty, vaan pikemminkin jonain, joka vahvistaa sen: jos horisonttina on edelleen autonomia ja dynaamisuus, on totta, että kaiken prekaarin työn verkostojen ja tuen muotojen puute Italiassa tekee elämästä yhä epävarmempaa. Siksi on erityisen vaikeaa itse asiassa ilmaista tätä mahdollista autonomiaa ja dynaamisuutta. Ei ole sattumaa, että jos ihmisillä olisi mahdollisuus valita, 37 prosenttia ei haluaisi epämääräistä työtä, 18.5 prosenttia tekisi sitä ”ainoastaan siksi, koska ajattelen, että tienaan enemmän” ja 7.4 prosenttia sanoi yksinkertaisesti, että ”he eivät ole koskaan ajatelleet asiaa”.

Haastatellut naiset pitivät ennen kaikkea tärkeänä, että he olivat ajan kuluessa nähneet palkkojen huonontumista (17 prosenttia), työn laadun heikentymistä (14.6 prosenttia), suhteiden huonontumista suhteessa yritykseen (12.2 prosenttia) ja kilpailun kasvamista (12.2 prosenttia).

Kaiken kaikkiaan 61.2 prosenttia oli sitä mieltä, että journalistina oleminen oli ”mielenkiintoista”, 16 prosenttia, että ”se on työ siinä missä muukin” ja 19 prosenttia tunsi, että työskentely tuossa ammatissa tarkoittaa monien uhrauksien tekemistä. Yli 60 prosenttia otoksesta ei ole ammattiliitoissa ja 75 prosenttia tunsi, että heidän etujaan ei valvottu niiden kautta. Kuitenkin, jos haastatellut naiset voisivat valita, 36.6 prosenttia oli sitä mieltä, että he haluaisivat, että heidän ”tulonsa taataan huolimatta työstä”, ja 43.3 prosenttia haluaisi puolestaan nauttia aina erilaisista kokemuksista. Ainoastaan 20 prosenttia pitäisi tulevaisuuden näkymänä työtä jatkuvassa työsuhteessa. Miesten mielipiteisiin verrattuna tässä ilmenee merkittävä ero, sillä noin puolet haastatelluista miehistä (45 prosenttia) pitää tärkeimpänä tavoitteenaan tulojen jatkuvuutta. Tästä näkökulmasta katsottuna naiset näyttävät enemmän keskittyvän tulevaisuuteen ja vähemmän näkökulmiin, jotka ovat perinteisesti sidottu fordististen periaatteiden perustalle rakennettuun työn etiikkaan.

Johtopäätökset

Suoritettuihin määritelmiin ja analyysihin perustuen voimme yrittää vetää yhteen joitakin osittaisia johtopäätöksiä.

(1) Postfordistisen tuotantotavan kielellinen toimintatapa tekee tarpeelliseksi määritellä uudelleen yhteiskunnallinen tuottavuus. Kyky käyttää kieltä ja henkisiä resursseja: nämä ovat ne välineet, joihin nykyinen kapitalistinen järjestely kognitiivisessa kapitalismissa perustuu. Se mikä näyttää jo selvältä, on kaikenlaisen *intention* ja *instrumentin* välisen erottelun olemattomuus. Uusien teknologioiden johdosta tietoa ei enää ruumiillisteta koneisiin, materiaaleihin ja viimeistelyihin tuotteisiin vaan itse kognitiiviseen työhön. Koodit ja kielet mahdollistavat tiedon kierron itsessään, riippumatta kiinnitetystä pääomasta. Ja jo nyt – ottamatta esiin pidempien työtuntien teemaa – on mahdollista johtaa tietyn tyyppinen kierto tuotantoon, joka on mahdollista yhdistää elämän kanssa yhdeksi ainoaksi yksiköksi, jossa *aktiiviset tekijät* ovat sanat, kieli ja tunteet. Olosuhteiden prekaarisuus tekee työstä entistäkin voimakkaamman tekijän yksilön elämässä kaiuttaen sen määräysvaltaa kaikkiin elämänvalintoihin, sekoittaen tuotannon ja uudelleen tuotannon eli toisin sanoen *yleistäen* työn *tuntemuksen*, *havainnon* ja *katoavaisuuden* koko olemassaoloon.

(2) Kognitiivisen työn naisistuminen voi tuoda mukanaan perinteisen erottelun. Rcs Periodicin freelance-työntekijöiden parissa tehdyn tutkimuksen tulokset eivät poikkea tästä trendistä. Se itse asiassa osoittaa, että osa-aikaisten maailma on tänään hyvin laajalti naisten asuttama. Tämä voidaan tulkita siten, että miehiä ei kiinnosta olla huipulla aloilla, joissa tulot ovat vähemmän houkuttelevia ja joita ei arvosteta yhteiskunnallisesti.

Naisten vastaukset Rcs-otoksessa osoittavat kuitenkin “erilaista otetta”: niissä esiintyy vaatimus autonomiasta, niissä annetaan arvoa vaihtelulle ja kokemuksille. Liikkuvuus ja siten myös uskottomuus ymmärretään niissä jatkuvaksi, henkilön sisällä jännittyneeksi dynaamisuudeksi. Vastajaat osoittavat vähentyneitä mielenkiintoa pysyviin työsuhteisiin ja ovat sen sijaan kiinnostuneita tulosta, joka ei riipu työstä. Kaikki nämä asiat (mukaan lukien erityisesti uusi ja tärkeä fakta, joka koskee kasvavia tuloja) antavat meille mahdollisuuden nähdä, että naisilla on suurempi kyky liikkua juoksuhiellä, kuten Bauman asian ilmaisi (2005:131). Heillä voisi olettaa olevan suurempi kyky omaksua, joka johtuu heidän suuremmasta päättäväisyydestään, mikä tekee heistä puolestaan kykenevämpiä vastarintaan ja myös reaktiivisia. Miehet, johtuen heidän vallitsevasta historiallisesta ja yhteiskunnallisesta tilanteestaan, johon kuuluu myös sukupuoleen perustuva yhteiskunnallinen rakenne, kokevat vaikeammaksi sopeutua uusiin monimutkaisiin ja laadullisiin ulottuvuuksiin, joita uuden maailman uudet yritykset vaativat. Nämä nimenomaiset piirteet tekevät naisista halutumpia nykyisillä työmarkkinoilla; heidän sopeutumiskykynsä on

jotain, jota voidaan muunnella vallan avulla yhä laajemmille työmarkkinoille, jotka joutuvat kohtaamaan tämän vaatimuksen lähitulevaisuudessa.

(3) Kognitiivisen pääoman nykyinen voima on sen kyvyssä yhdistää useita yksilöllisiä kokemuksen sisältöjä vastaamaan tuotannon tarpeita. Yritys viedä läpi yksilön kokonainen muokkaus tuotantoprosessien sisällä on alusta pitäen virheellinen, koska sitä ei voida täydellisesti standardisoida. Yksilöiden tieto ei itse asiassa koskaan ole mitattavaa kokemuspäiirin ulkopuolella. Tässä nimenomaisessa pisteessä lisäarvo voi ottaa muodon ja muodostua keskiöksi tai juureksi uusille sopeutumisen, selviytymisen ja palkkakonfliktin strategioille, tai toisin sanoen pääoman vähentymiselle. Tässä asetetaan uusi prekaarisuuden semanttinen kenttä, joka on diametrisesti vastakkainen ensimmäiselle, mikä viittaa muunteluun, kyseenalaistukseen, mahdollisuuteen ja tulevaisuuteen. Tietäessä annetuissa olosuhteissa vallitsee, vähintään osittainen, työstä vapautumisen näkymä. *Ongelmaksi kapitalismille muodostuu siis pikemmin se, että se ei onnistuneesti kata eroja vaan pikemminkin välttää niitä.*

(4) Sukupuolittunut perspektiivi ja naisten perspektiivi voivat menneisyyteen upotetun kokemuksen voimalla paljastaa selvemmin sisäiset ristiriidat prosessissa, joka pyrkii kohti ihmisten kokonaisvaltaista reifikaatiota ja kohti ihmisolennon täydellistä uudelleen muokkausta. Se mitä ei etenkään Euroopassa ole onnistuneesti korostettu on, että naiset ovat aina työskennelleet ja lähes aina kaikkein huonoimmissa olosuhteissa.

(5) Todellinen poliittinen ongelma tänä päivänä on maksetun ja maksamattoman työn välisen suhteen korostaminen. Kun yhteiskunnallista tuotantoa pyritään määrittelemään uudelleen, kuten esitin kohdassa yksi, tarkoittaa se sitä, että meidän tulisi tutkia tarkasti nykyisten työsuhteiden biopoliittista luonnetta. Meidän täytyy kohdata tietynlainen ajattelutapa koskien kauppaa, pakotettua markkinoille ja *markkinatalouteen* mukaan astumista – joka perustuu vaihtoarvolle ja kaupalliselle arvolle – monilla aloilla, joihin tällaiset prosessit aivan viime aikoihin saakka eivät ole vaikuttaneet. Yleisesti sanottuna ihmisten erilaiset intiimit ja yksilölliset kapasiteetit ja jopa tunteelliset ja seksuaaliset ihmissuhteet muuttuvat osaksi bisneksen ja taloudellisten suhteiden kehikkoa, niin yksilöllisesti kuin kollektiivisesti.

Tässä uudessa kehyksessä on tärkeää, että pakottaudumme muuttamaan omaa tapaamme katsoa asiaa, tuoden mukaan uusia suhteiden, keksimisen ja uusien arvon mittareiden käsitteitä, uusia mekanismeja arvioida yhteiskunnallista vaurautta (ja todelliset kysymykset, joita tulisi kysyä ovat:

onko olemassa reilu arvo ja mitä se on? Mitä arvoa voidaan mahdollisesti antaa ja laskea palkkana, joka voisi olla edes suurin piirtein oikeassa suhteessa johonkin niin suureen asiaan kuin *henkilön olemukseen?*)

Näin tulee myös mahdottomaksi olla kysymättä vakavia kysymyksiä, jotka koskevat uudelleen jakoa, hyvinvointijärjestelmän päivittämistä, jonka keskiössä tulisi varmasti olemaan minimipalkka, joka on taloudellisen tasapainottamisen minimaalinen muoto suhteessa siihen mitä meitä pyydetään kuluttamaan joka päivä nykyisillä työmarkkinoilla. Haastateltujen journalistien vastauksiin perustaen voidaan väittää, että kysymys tuloista ymmärretään suoraan yhtenä kaikkein käytännöllisimpänä ja tärkeimpänä sosiaalisen väliintulon muotona yhä laajempien yhteiskuntasegmenttien taholta.

Sukupuoliparadigma voi tarjota hyödyllisen havainto- ja tietopisteen, joka koskee näitä yrityksiä ihmisyyden täydelliseen reifikaatioon. Tänäpä, enemmän kuin koskaan, maksamattomalla yhteiskunnallisella reproduktiolla on tärkeä rooli pääoman kasaantumista koskevassa primääriresurssien kasautumisessa, pääoman, joka pyrkii aktuaalisesti ottamaan haltuunsa kaiken elävän.

Jane Jacobs julkaisi *The Death and Life of Great American Cities* -teoksen vuonna 1961 (Jacobs, 2000). Tänäpä, yli neljäkymmentä vuotta myöhemmin, kirjalla on edelleen jotain uutta sanottavaa. Sen käyttökelpoisuus perustuu luultavasti siihen merkitykseen, joka siinä annetaan epäformaaleille suhteille, joita verrataan talouden ja yhteiskunnallisten systeemien rakenteellisiin ja funktionaalisiin mekanismeihin erittäin pitkälle organisoitujen kontekstien sisällä. Näitä konteksteja nyt ovat yksinkertaisti ilmaistuna suuret tietotaloudessa elävät kaupungit.

Tämän päivän verkostoitumisen ja tuotannon kategorioista kiinnostuneille Jacobsin kirjan uudelleenlukeminen voi olla erittäin hyödyllistä kognitiivisen kapitalismin aikakaudella. Tekijä näyttää antavan erityisen huomion subjektin monimutkaiselle ja niveltyneelle suhteelle fyysiseen ympäristöönsä ja paikalliselle, territoriaaliselle yhteisölle, jonka osa hän on. Hän viittaa perustavanlaatuisiin henkilöiden välisiin ja epämuodollisiin suhteisiin erityisesti yhteiskunnissa, jotka ovat monimutkaisia, pitkälle organisoituja ja teknologisesti kehittyneitä, ja joissa lisäarvon irtiotto toteutetaan laajassa mielessä tietotyöläisten verkostojen käytön kautta. Meidän täytyy arvioida kautta linjan, eikö olisi mahdollista antaa vaikutusvaltaa näille epämuodollisen kanssakäymisen verkostoille voidaksemme avata alueita, joilla rakennetaan taloudellisia

vaihtoehtoja tai toisen tyyppistä poliittista toimintaa. Sassen (2002) kutsuu niitä ”tahmeiksi verkoiksi” pyrkien kuvaamaan sitä, kuinka ne ovat yhteydessä toisiinsa. David Lyonin mukaan ”uudet yhteiskunnalliset liikkeet, vaikkakaan ne eivät ole kykeneviä kumoamaan olemassa olevia organisaatiota itse, osoittavat kuitenkin mitä tietä tulee kulkea, jotta voisimme muotoilla uudelleen vaihtoehtoisia muotoja yhteiskunnalliselle organisaatiolle.” (2002:108).

Viitteet

[1] Tarkempi kommentaari, katso Mezzadra (2006) ja Sacchetto (2001).

[2] Lionello Trontin *Istatia* koskevan tutkimuksen mukaan yksityisen sektorin työntekijöiden tekemät työtunnit Italiassa ovat ”keskimäärin 1694 tuntia vuodessa: 153 tuntia enemmän kuin vastaavat luvut Ranskassa, 225 tuntia enemmän kuin Saksassa, 73 tuntia enemmän kuin Iso-Britanniassa ja 60 tuntia enemmän kuin Espanjassa. Italiassa tehtyjen työtuntien määrä on 143 tuntia enemmän kuin niiden 15 maan keskiarvo, jotka ennen muodostivat Euroopan unionin, ja jos verrataan maihin, jotka juuri liittyivät EU:hun, se osoittautuu merkittävästi matalammaksi ainoastaan Puolassa ja Romaniassa” (www.lavoce.info, 9. tammikuuta 2006). Italialaiset ovat ainoita työntekijöitä EU:ssa, joiden työmäärä vastaa USA:laisten työntekijöiden tekemää 1817 tuntia vuonna 2003 (1810 tuntia italialaisilla) ja on näin ollen merkittävästi Ranskan, Saksan ja Iso-Britannian edellä (joissa keskimäärin tehdään töitä 1498 tuntia vuodessa).

[3] Katso Milanon maakunta: *Il lavoro difficile, Rapporto 2004 sul mercato del lavoro e le politiche del lavoro in Provincia di Milano*. F.Angeli, Milan, Maaliskuu 2006.

[4] Katso Milanon maakunta: *Il lavoro difficile*, sivu 53 ja osin.

[5] Jos aineisto hajotetaan osiin iän, työllistymisasteen ja työttömyysasteen mukaan, sen nähdään olevan jopa enemmän hajautunut kuin kansallinen aineisto ikävälillä 25–40 vuotta. 40 ikävuoden jälkeen tapahtuu äkkinäinen pudotus erityisesti naistyöllistymisen tasossa.

[6] Monista saatavilla olevista lähteistä voimme lainata Alfred Tomatisin tekemiä tutkimuksia, joiden mukaan kommunikaation tarve ”vastaa enemmän kuin mikään muu haluun olla sanoutumatta irti (tai mahdollisesti uudistaa) äänellinen suhde äitiin syntymää edeltävällä ajalla. Ihmisolento

haluaa tulla löydettyksi maailmassa muodostaakseen suhteen ulkomaailmaan ja kohti toista, joka vielä sikiövaiheessa antoi sille suurimman tyydytyksen” Tomatis (1977:248).

[7] Koska aineistoon mukaan luettuja ei voida täysin varmistaa (Italiassa ei ole täsmällistä relevanttia tietoa näistä erilaisista kategorioista), emme voi antaa tarkkoja prosenttimääriä naisten osuudelle aineistossa. Kuitenkin sarjasta yksittäisiä tilastoja, jotka on koottu sanomalehdistä ja yliopistoista, voidaan johtaa tulos, jonka mukaan naiset ovat silti suhteellinen enemmistö näissä ammateissa.

[8] Tutkimus tehtiin lähettämällä 300 kysymyslomaketta – joista 80 vastattiin osittain ja 50 täydellisesti. Tilastot muodostettiin vastatuista lomakkeista. Rcs Periodi groupilla on noin 600 freelance-työntekijää (noin 270 on pysyvillä työsopimuksilla), mutta kysymyslomake lähetettiin ainoastaan kolmellesadalle, toisin sanoen niille, joille oli (ja jotka kykenivät todistamaan, että heillä oli) rakentuneet yhteistoiminnalliset suhteet vähintään viimeisen vuoden aikana ko. julkaisussa. Koko tähän kyselyyn perustuva tutkimus on nähtävissä osoitteessa: <http://www.lsd.it/dossier/precariato/index.html>.

[9] Vuonna 2004 köyhydessä elävien italialaisten perheiden määrä oli 2 674000, joka vastaa 11.7 prosenttia perheistä, kaiken kaikkiaan 7588000 yksilöä, 13.2 prosenttia koko väestöstä. Vuoden 2001 raportissa ilmenee seuraava: ”Köyhyys kohdistuu eniten perheisiin, joissa perheen pää on nainen, erityisesti Pohjois-Italiassa, jossa köyhyys kohdistuu 7 prosenttiin naisista, verrattuna 5.1 prosenttiin miehistä” Katso 'La povertà in Italia nel 2000. Note Rapide', Istat, Rome, 21. heinäkuuta 2001, s. 3.

Kirjallisuus

- Agamben, G. (1990) *La comunità che viene*, Torino: Bollati Boringhieri.
- Andall, J. (2000) *Gender Migration and Domestic Service. The Politics of Black Women in Italy*, Burlington: Ashgate.
- Bauman, Z. (2005) *Liquid Life*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Berardi, F. (2001) *La fabbrica dell'infelicità*, Roma, Italia: DeriveApprodi, Roma.
- Bologna, S. (1997) 'Dieci tesi per la definizione di uno statuto del lavoro autonomo' in Sergio, B. and Fumagalli, A. (1997) editors, *Il lavoro*

autonomo di II generazione. Scenari del postfordismo in Italia, Milano: Feltrinelli, 13–42.

Boltanski, L. and Chiapello, È. (1999) *Le nouvel esprit du capitalisme*, Paris: Gallimard.

Bravermann, H. (1978) *Lavoro e capitale monopolistico*. Torino, Italia: Einaudi (English edition. 1974. *Labor and Monopoly Capital. The Degradation of Work in the Twentieth Century*). New York: Monthly Review Press).

Castells, M. (2002) *Il potere delle identità*, Milano: Editrice Egea, (English edition, 2004, *The Power of Identity*, Oxford, Blackwell, 2nd edition).

Cohen, D. (2001) *I nostri tempi moderni. Dal capitale finanziario al capitale umano*, Torino: Einaudi.

Federici, S. (2003) 'Riproduzione e lotta femminista nella nuova divisione internazionale del lavoro' in Dalla Costa Mariarosa, Dalla Costa Giovanna Franca (2003) editors, *Donne, sviluppo e lavoro di riproduzione. Questioni delle lotte e dei movimenti*, Milano: F. Angeli.

Federici, S. and Caffentzis, G. (2007) 'Notes on the Edu-Factory and cognitive capitalism' *The Commoner* (12) spring/summer, <http://www.commoner.org.uk/12federicicaffentz.pdf>.

Fiorani, E. (2003) *La nuova condizione di vita. Lavoro, corpo, territorio*, Milano: Lupetti.

Foucault, M. (1976) *Sorvegliare e punire*, Milano: Feltrinelli, (original edition, Foucault, Michel. 1975. *Surveiller et punir. Naissance de la prison*, Paris: Gallimard).

Foucault, M. (2005) *Nascita della biopolitica*, Milano: Feltrinelli, (original edition, Foucault, M. (2004) *Naissance de la biopolitique*, Paris: Gallimard).

Franklin, S. (1993) 'Making Representations: The Parliamentary Debate on the Human Fertilisation and Embryology Act' in Edward, J., Franklin, S., Hirsch, E., Price, F. and Strathern, M. (1993) editors, *Technologies of Procreation: Kinship in the Age of Assisted Conception*, Manchester University Press, 122–166.

Fumagalli, A. (2005) 'Bioeconomics, labour flexibility and cognitive work:

why not basic income?' in Standing, G. (2005) editor, Promoting Income Security as a Right, London: Anthem Press, 337–351.

Fumagalli, A. (2007) Bioeconomia e capitalismo cognitivo. Verso un nuovo paradigma di accumulazione?, Roma: Carocci.

Gambarotto, F. and Brunello, G. (2005) 'Quale carriera per le donne' www.lavoce.info, 14 febbraio 2005.

Gorz, A. (2003) L'immateriale. Conoscenza, valore e capitale, Torino: Bollati Boringhieri, (original edition Gorz, A. (2003) L'immatériel. Connaissance, valeur et capital, Paris: Galilée).

Haraway, D.J. (2000) Testimone_modesta@ FemaleMan@_incontra_OncoTopo™. Femminismo e tecnoscienza, Milano: Feltrinelli, (original version, Haraway, D.J. (1997) Modest_Witness@Second_Millennium. FemaleMan.©Meets OncoMouse™ – Feminism and Technoscience, New York: Routledge).

Hochschild, A.R. (2004) 'Amore e oro' in Ehrenreich, B., Hochschild, A.R. (2004) editors, Donne globali. Tate, colf e badanti, Milano: Feltrinelli, (original edition, Ehrenreich, B. and Hochschild, A.R. (2002) editors, Global Woman. Nannies. Maids and Sex Workers in the New Economy, New York: Metropolitan Books).

Istat (2001) La povertà in Italia nel 2000. Note Rapide, Roma, Italia: Notiziario Istat.

Jacobs, J. (2000) Vita e morte delle grandi città, Torino: Ed. Comunità, (original edition, Jacobs, J. (1961) The Death and Life of Great American Cities, New York: Random House).

Lyon, D. (2002) La società sorvegliata. Tecnologie di controllo della vita quotidiana, Milano: Feltrinelli, (original edition, Lyon, D. (2001) Surveillance Society. Monitoring Everyday Life, Ontario: Open University Press).

Marazzi, C. (2002) Capitale & linguaggio, Roma: DeriveApprodi.

Marazzi, C. (2005) 'Capitalismo digitale e modello antropogenetico del lavoro. L'ammortamento del corpo macchina' in Aa.Vv. (2005) editor Reinventare il lavoro, Roma: Sapere, 107–126.

Mezzadra, S. (2006) Diritto di fuga, Migrazioni, cittadinanza, globalizzazione, Verona: Ombre Corte.

Morini, C. (2001) La serva serve. Le nuove forzate del lavoro domestico,

Roma: DeriveApprodi.

Moulier Boutang, Y. (2007) *Le Capitalisme cognitif*. La Nouvelle Grande Transformation, Paris: ED. Amsterdam.

Ongaro, S. (2003) 'Dalla riproduzione produttiva alla produzione riproduttiva' in *Posse. Divenire-donna della politica*, No. 5: 22–32.

Pateman, C. (1997) *Il contratto sessuale*, Bologna: Il Cerchio.

Prokop, U. (1978) *Realtà e desiderio. L'ambivalenza femminile*, Milano, Italia: Feltrinelli.

Provincia di Milano (2006) *Il lavoro difficile, Rapporto 2004 sul mercato del lavoro e le politiche del lavoro in Provincia di Milano*, Milano: F. Angeli.

Puwar, N. (2003) 'Parole situate e politica globale' *DeriveApprodi. Movimenti postcoloniali*, Vol. XII, No. 23: 13–19.

Sacchetto, D. (2004) *Il Nordest e il suo Oriente. Migranti, capitali e azioni umanitarie*, Verona: Ombre Corte.

Sassen Saskia (2002) *Globalizzati e scontenti. Il destino delle minoranze nel nuovo ordine mondiale*, Milano, Italia: Il Saggiatore, (original edition, Sassen, S. (1998) *Globalization and Its Discontents: Selected Essays 1984–1998*, New York: New Press).

Schor, J.B. (1992) *Overworked America: The Unexpected Decline of Leisure*, New York: Basic Book.

Spivak, G.C. (2004) *Critica della ragione postcoloniale*, Roma: Meltemi editore, (original edition, Spivak, G.C. (1999) *A Critique of Postcolonial Reason*, Cambridge, London: Harvard University Press).

Tomatis, A. (1977) *L'oreille et la vie*, Paris: Laffront.

Tronti, L. (2006) 'Quanto lavorano gli italiani' *www.lavoce.info*, 9 gennaio 2006.

Vercellone, C. editor (2006) *Capitalismo Cognitivo*, Roma: Manifestolibri.